

Odklonsko vedenje mladih na Japonskem – kulturna posebnost ali napoved prihodnosti?

Jurij Novak¹

V osemdesetih letih 20. stoletja je bila Japonska država z rekordno gospodarsko rastjo in tehnološkim razvojem, o katerem lahko le sanjajo celo najbolj razvite države Evropske unije. Kljub krizi v devetdesetih letih sodi Japonska še vedno med najbogatejše države na svetu, v kriminološkem pogledu pa izstopa po izjemno nizki stopnji kriminalitete, zaradi česar med postindustrijskimi državami velja za nekakšno »oazo varnosti«. Vendar videz vara, saj se na Japonskem pojavljajo čedalje bolj nenavadne oblike odklonskega vedenja mladih ljudi, če se uporabi širša opredelitev mladostniške delinkvence, ki poleg kaznivih dejanj in prekrškov zajema tudi sebi in drugim škodljivo vedenje v družini in javnosti.

Med najbolj množične oblike odklonskega vedenja mladih Japoncev sodita t.i. sindrom **hikikomori**, ki pomeni prostovoljno popolno izključitev iz družbe, ter t.i. **enjo kosai**, ki označuje prostovoljno prostituiranje srednješolskih deklet. Zaskrbljujejoč trend, ki pa ni množičen, so tudi **skupinski samomori mladih, dogovorjeni prek interneta**.

Sindrom hikikomori se pojavlja med japonskimi šolarji in mlajšimi odraslimi, ki v šoli ali v službi popolnoma odpovedo ter se zaprejo v svojo sobo in cele dni igrajo videoigre, gledajo risanke, se udeležujejo spletnih pogovorov, ostali čas pa prespijo, dokler ne izgubijo vseh socialnih veščin in so – podobno kot zaporniki – nesposobni vključiti se nazaj v družbo. Pojav enjo kosai označuje japonske srednješolke, ki se za denar sestajajo s starejšimi moškimi in jim ponujajo telesne usluge. Glavna razloga za takšno vedenje sta skrajni materializem in pomanjkanje trdnih moralnih načel pri mladi generaciji. Skupinski samomori mladih, dogovorjeni prek interneta, pa zaenkrat še niso zadovoljivo pojasnjeni.

Zastavlja se vprašanje, ali so takšne oblike odklonskega vedenja mladih kulturna posebnost Japonske ali pa bodo sčasoma razjedale vsako družbo, ki bo dosegla tolikšen gospodarski in tehnološki razvoj.

Ključne besede: odklonsko vedenje, mladi, socialna patologija, izključitev iz družbe, prostitucija, skupinski samomori, Japonska

UDK: 316.624-053.6(520)

Uvodna opomba avtorja

Članek je nastal na podlagi avtorjeve seminarske naloge *Temno polje kriminalitete v japonski družbi* pri predmetu kriminologija v četrtem letniku Pravne fakultete v Ljubljani. Del seminarske naloge se je nanašal tudi na odklonsko vedenje japonske mlade generacije. Na priporočilo doc. dr. Katje Filipčič sem ta del razširil in izpopolnil za objavo v strokovni reviji.

Kljub temu, da je bilo v nastajanje seminarske naloge in poznejšega članka vloženo precej dela in raziskovanja, so se v njem znašle številne napake, ki jih zlahka zagreši vsakdo, ki ni Japonec ali dober poznavalec japonske družbe. Profesor dr. Andrej Bekeš, predstojnik katedre za japonologijo na Oddelku za afriške in azijske študije Filozofske fakultete v Ljubljani, je bil tako prijazen, da je kljub mnogim obveznostim prvo verzijo članka prebral, natančno pregledal ter me v svojem komentarju opozoril na številne netočnosti, ki sem jih zapisal. V novi verziji članka sem upošteval vse njegove pripombe, vendar je

kljub temu možno, da se je v članek vseeno prikradel kakšen nesmisel.

Ker članek obravnava sodobne odklonske pojave, ki so vezani predvsem na japonsko kulturno okolje, je bil napisan pretežno ob pomoči spletnih virov v angleškem jeziku, katerih kredibilnost je pogosto vprašljiva, medtem ko mi japonski viri zaradi neznanja japonskega jezika, ki sem ga začel študirati šele oktobra letos, zaenkrat še niso dostopni. S pomočjo zdravega razuma sem poskušal filtrirati vse mogoče klišejske neumnosti o japonski družbi, kar mi včasih ni najbolje uspelo.

Bralec utegne dobiti vtis, da je stanje v japonski družbi naravnost katastrofalno, zato moram poudariti, da so v članku prikazane zgolj nekatere skrajnosti, na podlagi katerih se ne sme sklepati na splošne razmere na Japonskem, še posebej pa se jih ne sme obravnavati brez konteksta. Marsikdo na Zahodu si je namreč o Japonski ustvaril povsem popačeno sliko na podlagi risank *anime*, filma *Battle Royale*, filmskega opusa režiserja Miikeja Takashija in bizarnih japonskih šok grozljivk, ki pogosto mejijo na duševno bolno. Predstave o japonski kulturi in družbi, do katerih pridemo na podlagi takšnih informacij, so približno tako smiselne, kot če bi si celotno krščanstvo pred-

¹ Absolvent Pravne fakultete v Ljubljani in vzporedni študent I. letnika japonologije na Oddelku za afriške in azijske študije Filozofske fakultete v Ljubljani.

stavljali na podlagi inkvizicijskih mučenj. Zato upam, da ta članek ne bo nadaljeval tovrstnega zgrešenega trenda.

Za pomoč pri objavi se najlepše zahvaljujem dr. Katji Filipčič, docentki za kriminologijo, in dr. Matjažu Jagru, direktorju Inštituta za kriminologijo. Dr. Jagrovi komentarji in priporočila so me tudi pripeljala do marsikaterega zanimivega spoznanja o kriminaliteti na Japonskem. Zahvalo sem dolžan tudi mag. Nataši Visočnik, ki se kot asistentka in mlada raziskovalka na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani posveča etnologiji Japonske ter je prebrala prvo verzijo članka in me opozorila na nekatere bistvene pomanjkljivosti. Odločilno piko na i pa je prispeval seveda prof. dr. Andrej Bekeš, zato se spodobi, da se mu zahvalim kar v japonsščini: Dōmo arigatō gozaimasu!

1. Uvod

Japonska slovi kot gospodarsko in tehnološko ena najbolj razvitih držav na svetu. Z bruto družbenim proizvodom 34.510 dolarjev na prebivalca se na seznamu najbogatejših držav uvršča na 7. mesto², pri čemer jo od velikih držav prehitevajo zgolj ZDA. Indeks človekovega razvoja, ki ga ugotavlja OZN, postavlja Japonsko z rezultatom 0,938/1.000 na 9. mesto.³

Še boljši je položaj Japonske v kriminoloških statistikah, v katerih si je že skoraj »ustoličila« položaj države z najmanjšo stopnjo kriminalitete nasploh, kriminologi pa govorijo celo o »najbolj varni državi na svetu«.⁴ Japonska policijska statistika (*Hanzai Hakusho, White Paper on Crime*) za leto 2003 je pokazala, da so se na Japonskem na 100.000 prebivalcev zgodili le (zaokroženo) 1 umor, 2 posilstvi, 28 hudih telesnih poškodb

² Glej *GNI per capita 2003, Atlas method and PPP* dostopno na URL naslovu: <http://www.worldbank.org/data/databytopic/GNIPC.pdf>.

³ *Human development index* dostopno na URL naslovu: http://hdr.undp.org/docs/statistics/indices/hdi_2004.pdf.

⁴ Glede izjemnosti japonske nizke kriminalitete in razlag zanj po drobneje glej:

Cook Euler Schura: *Social and Cultural Factors significant for low crime rate in Japan*, Tokyo, UNAFEI 1988/34, str. 181–192;

Fujimoto Tetsuya, Park Won-Kyu: *Is Japan exceptional? Reconsidering Japanese crime rates*, San Francisco, Social Justice 21/1994/2, str. 110–135;

Hamai Kochi: *Is Japan still the safest country in the world?*, Paris, Annales internationales de criminologie 40/2002/1–2, str. 129–137;

Komiya Nobuo: *A cultural study of the low crime rate in Japan*, London, The British Journal of Criminology 39/1999/3, str. 369–390;

Park Won-Kyu: *Explaining Japanese low crime rates: A review of the literature*, Paris, Annales internationales de criminologie 35/1997/1–2, str. 59–87;

Tanioka Ichiro: *Social control theory in Japanese society*, Paris, Annales internationales de criminologie 35/1997/1–2, str. 35–58.

ter zgolj 6 ropov (vključno z roparskimi tatvinami)⁵, medtem ko na enako število prebivalcev znaša povprečje zadnjih petih let v ZDA približno 6 umorov, 35 posilstev, 350 hudih telesnih poškodb in 150 ropov⁶. Poleg izjemno nizke stopnje kriminalitete se Japonska ponaša tudi s skoraj že neverjetno učinkovitim kazenskim pravosodjem, ki izreče kar 98% obsodilnih sodb, medtem ko policija v kazenskih zadevah najde storilca v 70% primerov.

Kombinacija visokega standarda, ki ga kaže indeks človekovega razvoja, visokega osebnega dohodka ter visoke stopnje osebne varnosti navaja k sklepu, da je japonska družba med najbolj idealnimi v svetu. Zagovorniki širjenja zahodnih konceptov demokracije in človekovih pravic po svetu pogosto navajajo Japonsko kot primer države, ki je na vseh področjih uspela zaradi modernizacije po zahodnih zgledih, kar naj bi potrjevalo njeno univerzalnost ter primernost za vsako državo in kulturo.

Vendar se prepričljivim ekonomskim in kriminološkim statistikam navkljub od konca 1980. let na Japonskem pojavljajo čedalje bolj nenavadne in skrajne oblike odklonskega vedenja⁷

⁵ *Hanzai Hakusho 2003 (Japanese White Paper on Crime)*, str. 193 dostopno na URL naslovu: <http://www.fpcj.jp/e/mres/publication/ff/pdf/24.pdf>.

⁶ *Bureau of Justice Statistics Homepage* (domača stran Statističnega urada Ministrstva za pravosodje ZDA) dostopno na URL naslovu: <http://www.ojp.usdoj.gov/bjs/>.

⁷ Znani japonski kriminolog Hamai Koichi v svoji statistično utemeljeni študiji ugotavlja, da se Japonska iz družbe vključevalnega sramotenja (ang. *re-integrative shaming society*) pospešeno spreminja v retributivno kaznovavno družbo (ang. *punitive society*), ki je tipična za zahodne države. Na ta trend je bistveno vplivalo širjenje kulture strahu na Japonskem. Kljub upadanju kaznivih dejanj je bilo leta 2004 kar 39,5% Japoncev mnenja, da kriminal narašča (leta 1998 pa je to menilo le 18,8% vprašanih). Glavni razlog za takšno javno mnenje je – osupljivo podobno kot v Sloveniji – v naravi izvršenih kaznivih dejanj. Ta sicer postajajo manj številna, vendar so storjena na čedalje bolj surove načine. Leta 1999 so štirje najstniki ugrabili, linčali in v gozdu zadavili mladega moškega, od katerega so si izposodili več milijonov jenov. Leta 2000 je Japonsko pretresel pokol štiričlanske družine v tokijski elitni četrti Setagaya, storilca pa niso nikoli našli (cf. s primerom Tekachevo pri nas). Leta 2001 je psihiatrični bolnik na osnovni šoli v Osaki do smrti zabodel 8 otrok in jih ranil 21 (!!!). Leta 2004 je 11-letna deklica umorila svojo sošolko, ker je ta na internetu kritizirala njeno zunanost. Istega leta je skupina študentov na univerzi Waseda opila svoje kolegice ter jih skupinsko posilila, kar je Japonsko tako šokiralo, da je vlada v kazenski zakonik dodala posebne določbe o kaznovanju za skupinska posilstva ter zvišala kazni za umore, telesne poškodbe in povzročitve prometnih nesreč, ki se končajo s smrtjo ali telesno poškodbo. Letos pa se je zgodil, po mnenju mnogih, najhujši zločin v zgodovini sodobne Japonske, ko je 14-letni fant obglavil 11-letnega dečka ter njegovo glavo pustil pred vhodom v nižjo srednjo šolo. Ob vseh teh primerih je število umorov in posilstev ves čas upadalo, panika v javnosti pa naraščala. (V Sloveniji lahko opažamo enak trend naraščanja težkih kaznivih dejanj, ki ga ponazarjajo primeri

mladih ljudi. Slednje ne obsegajo zgolj posamičnih primerov, temveč se kažejo kot splošni trendi in množični pojavi, ki imajo lahko dolgoročno negativen vpliv na celotno japonsko družbo.

Namen pričujočega prispevka je prikazati in razjasniti nekatere najbolj problematične in pogoste oblike odklonskega vedenja mladih na Japonskem ter ugotoviti, ali gre pri vsakem izmed njih za kulturno posebnost Japonske ali za napoved prihodnjih trendov v tehnološko in gospodarsko visoko razvitem svetu.

2. Običajne oblike odklonskega vedenja mladih na Japonskem

Pod pojmom »običajne oblike odklonskega vedenja« je mišljeno odklonsko vedenje japonskih mladih, ki se je večinoma pojavilo po II. svetovni vojni ali še prej zaradi pospešene industrializacije oziroma je bilo znano skozi celotno japonsko zgodovino (npr. samomori). Takšne oblike odklonskega vedenja z ustreznimi kulturnimi variacijami so bolj ali manj znane po vsem svetu in niso vezane zgolj na Japonsko, z izjemo visoke samomorilnosti med mladimi, ki je drugje dokaj redek pojav.

Običajno odklonsko vedenje japonskih mladih zajema mladoletniško delinkvenco, ulične tolpe z lastno subkulturo, zlorabo drog, pobege od doma ter visoko stopnjo samomorilnosti. Na Japonskem se razume kot velik problem, čeprav uradne statistike kažejo precej manjši delež odklonskega vedenja mladih od deleža v zahodnih državah.

Mladoletniška delinkvenca je tak krovni pojav. Zanimivo je, da je na Japonskem delež mladoletniških prestopnikov glede na populacijo kar 50% večji od deleža odraslih prestopnikov. Kriminaliteta odraslih v absolutnih številkah ostaja približno enaka in njen relativni delež upada, mladoletniška delinkvenca pa se od 1969. leta vztrajno povečuje tako v absolutnih kot tudi v relativnih številkah.⁸ Medtem ko odrasli Japonci zagrešijo

Tekačevu, Rakić, trojni umor v Gorjancih, skupinsko posilstvo mladoletne slovenske manekenke v Milanu in umor brezdomca v Šoštanju z dolgotrajnim sadističnim mučenjem, ki ga je izvedla skupina mladostnikov.) Podrobneje glej:

Ellis Thomas, Hamai Koichi: *The current crime and criminal justice in Japan: From re-integrative shaming society to one of the punitive nations*, Paper presented at the 14th World Congress of Criminology, Philadelphia 2005.

⁸ Statistični podatki *Hanzai Hakusho* žal ne potrjujejo stališč mnogih kriminoloških člankov in kažejo, da je obseg in relativni delež mladoletniške delinkvence na Japonskem primerljiv z zahodnimi post-industrijskimi državami. Leta 2003 so mladoletniki storili le 15,8% vseh kaznivih dejanj, medtem ko je ta delež v 1960. letih znašal skoraj eno tretjino. Narašča pa obseg nasilnih kaznivih dejanj med mladoletniki. Leta 2003 so mladoletniki tako storili 1.800 ropov (od skupno 7.664), 256 posilstev (od skupno 2.472), 272 požigov (od skupno 2.070) in 98 umorov (od skupno 1.452). Vendar je treba vzeti v obzir, da

3 kazniva dejanja na 1000 odraslih prebivalcev, jih japonski mladoletniki zagrešijo kar 15 na 1000 mladoletnih prebivalcev. Med mladoletniško delinkvenco naraščata delež mlajših mladoletnikov (med 14. in 16. letom) ter delež deklet, medtem ko delež starejših mladoletnikov (med 16. in 19. letom) upada.⁹

2.1. Tolpe bosozoku

Približno 25% celotne zabeležene kriminalitete (in kar 30% mladoletniške) zagrešijo ulične tolpe, imenovane *bosozoku*.¹⁰ Tvorijo jih starejši mladoletniki in mlajši polnoletni (starost se giblje med 17 in 20 leti), ki imajo v lasti motorna kolesa in predelane avtomobile, s katerimi ponoči vozijo prehitro, name-noma ogrožajo varnost cestnega prometa in policijo izzivajo k pregonu.

Skoraj povsem neraziskano temno polje so spopadi med tol-pami *bosozoku*, v katere se pogosto razvijejo ulične dirke, ter spolno nasilje, vključno z ugrabitvami in skupinskimi posilstvi mladih deklet. Načeloma pripadniki tolpe *bosozoku* ne ugrabljajo, spolno nadlegujejo in posiljujejo deklet, ki živijo običajno življenje v okviru šole in družine, temveč so v takšni nevarnosti predvsem dekleta, ki živijo odklonsko življenje (mladoletne prestopnice in dekleta, ki so pobegnili od doma).

Po raziskavah kriminologa Sata spopade med tol-pami *bosozoku*, v katerih pogosto nastopa hladno orožje, celo samurajski meč¹¹, urejajo stroga pravila subkulture *bosozoku*, npr. nasprotnik v spopadu mora biti čim bolj enakovreden. Struktura tolpe *bosozoku* je strogo hierarhična, ker zahtevata organizacija velikih cestnih dirk in stalno izmikanje pozorni japonski policiji smisel za logistiko in načrtovanje. Pravila obnašanja so izpeljana iz samurajskih kodeksov in pravil japonske vojske med II. svetovno vojno, v praksi pa se ne spoštujejo, starejši člani tolpe mlajše pogosto pretepajo in ponižujejo. Člani tolpe *bosozoku* so

primerjave odraslih in mladoletniških statistik znatno otežkočajo zelo pogosti primeri prometnih nesreč, ki jih zakrivijo samo odrasli. Glej *Hanzai Hakusho*, str. 196–197.

⁹ Tokuo Hideo, Cohen Albert K.: *Japanese Society and Delinquency*, Wichita, International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice 11/1987/1, str. 13–22.

Glej tudi Tokuno Hideo: *Juvenile Delinquency in Japan*, Saint-Cloud, International Criminal Police Review, 43/1988/412, str. 2–5.

¹⁰ Kersten Joachim: *Street youths, bosozoku, and yakuza: subculture formation and societal reactions in Japan*, New York, Crime and Delinquency 39/1993/3, str. 277–295.

¹¹ V subkulturi *bosozoku* je vidno mešanje ameriškega vpliva (tamkajšnjih motorističnih tolpe, npr. *Hell's Angels*) in nekakšne nostalgije navezanosti na japonsko zgodovino. Pogosto imajo tolpe *bosozoku* na motornih kolesih obešene zastave, s čimer hočejo spominjati na samuraje (ki so imeli zastave na hrbtni strani oklepov). V subkulturi velja tudi prepričanje, da je policija tolpo premagala, če ji je uspelo zapleniti njen prapor, ki je glavni razpoznavni znak posamezne tolpe *bosozoku*.

zavezani k molčečnosti, ki se dosledno spoštuje, zato je v tolpe zelo težko prodreti s posebnimi preiskovalnimi metodami, kot je npr. infiltracija policijskih agentov. Nadaljnja značilnost subkulture *bosozoku* je hud prezir do žensk (kar naj bi opravičevalo spolno nasilje) in do »navadnih« mladih ljudi, ki veljajo za pomehkužence.

2.2. Zlorabe drog

Zloraba drog med mladoletniki se je začela širiti na začetku sedemdesetih let prejšnjega stoletja, kar v določeni meri sovpada z zaostritvami japonskega izobraževalnega sistema.¹² Najbolj pogosto zlorabljana droga na Japonskem je amfetamin¹³ in njegovi derivati, ki imajo stimulativen učinek. V sredini osemdesetih let je mladoletniška populacija predstavljala kar 25% vseh aretacij, povezanih z amfetaminskimi stimulantii. Kljub upadanju trenda je japonska policija v letu 2003 obravnavala kar 14.623 primerov, povezanih z zlorabo amfetaminov.

Domneva se, da je temno polje na tem področju zelo veliko, ker amfetamin v določeni meri zmanjšuje utrujenost. To je nujno za preživetje in konkurenčnost (dobre ocene!) v japonskem izobraževalnem sistemu. Zato naj bi nekateri starši dovoljevali uporabo amfetamina pri svojih otrocih in jo včasih celo spodbujali. Določene blažje derivate amfetamina je mogoče dobiti na zdravniški recept, kar odpira velike možnosti korupciji v zdravstvenem sektorju, saj te derivate proizvajajo močna farmacevtska podjetja. Poleg tega je japonski trg zdravil preplavljen s številnimi blažjimi stimulantii, ki jih oglašujejo celo japonski pop zvezdniki¹⁴.

Na področju zlorabe drog je treba pripomniti, da droge postajajo vabljive tudi za mladoletnike, ki ne zdržijo pritiska šole in družine. Slednji najbolj pogosto posegajo po alkoholnih pijakah. Pitje alkohola je v japonski družbi splošno sprejemljivo, kljub temu da večina Japoncev nima encima dehidrogenaza, ki omogoča hitrejšo razgradnjo alkohola, zaradi česar že nekajletno redno uživanje alkohola zadostuje za nastanek odvisnosti in jetrne ciroze. Nekateri mladi pa zapadejo tudi v heroinsko in kokainsko odvisnost, vendar je njihov delež (vsaj po uradnih statistikah) zelo majhen v primerjavi z zahodnimi drža-

¹² Vaughn Michael S. et al.: *Drug abuse and anti-drug policy in Japan*, London, The British Journal of Criminology 35/1995/4, str. 491–524.

¹³ V prvih letih ameriške okupacije Japonske lahko govorimo že skoraj o vsesplošni nacionalni zasvojenosti z amfetaminii, ki so jih na črnem trgu prodajali ameriški vojaki. Še danes namenja japonska zakonodaja proti drogam poseben poudarek amfetaminu in metamfetaminu ter za njuno razpečevanje določa strožje kazni. Glej Ferfila Bogomil: *Organizirani kriminal na Japonskem*, Visoka policijsko-varnostna šola, Ljubljana 2000, str. 68 in nastl.

¹⁴ Popevka, ki je oglaševala kofeinski stimulant *Regain*, je bila nekaj časa celo na vrhu popularne lestvice. Glej Vaughn, str. 503.

vami. Tovrstni odvisniki se na Japonskem večinoma ne zdravijo, temveč jih zgolj kaznujejo tako, da jih zaprejo v posebne institucije (politika no treatment, only punishment).

2.3. Pobegi od doma

Pobegi od doma so na Japonskem pogosti, vendar t.i. ulične mladine (ang. *street kids*) ni, ker jo japonska policija zatre že v kali. Pobegle mladoletnike, ki se jim ni uspelo pridružiti *bosozoku* tolпам, policija lovi in namešča v posebne avtoritarne prevzgojne institucije. Najbolj znana med njimi je Boshuan, ki je prišla na prve strani japonskih medijev zaradi grobega kršenja človekovih in otrokovih pravic, saj so tamkajšnji vzgojitelji mladoletnike, ki so storili zgolj statusne prekrške, za več dni zapirali v samice brez hrane in celo brez vode ter jih preteпали, poniževali in psihično mučili.¹⁵

2.4. Samomori mladih

Mladim, ki ne zdržijo družbenega pritiska, ostaja na voljo še samomor kot tretja najbolj pogosta oblika umika. Samomorilnost mladih je na Japonskem zaskrbljujoča, najvišja pa je v predizpitnem obdobju, ki ga japonski mediji imenujejo »predizpitni pekel«. Posebej dijaki, ki ne naredijo sprejemnega izpita za željeno univerzo, to občutijo kot tolikšno sramoto in poraz, da jih vsako leto nekaj tisoč stori samomor.

Običajne oblike samomora so skok z visoke stavbe, skok pod vlak mestne železnice, prerezanje zapestij v kadi, zastrupitev z ogljikovim monoksidom in zastrupitev z uspavalnimi tabletami, v vulkanskih predelih pa se mladi samomorilci odločajo celo za skok v vulkansko žrelo.

Državni protiukrepi med drugim predpisujejo izjemno visoke denarne kazni za družine samomorilcev, ki so s svojimi dejanji ovirali cestni ali železniški promet ali povzročili preplah in zgražanje pri mimoidočih. Kot veliko bolj učinkovita se je izkazala namestitev velikih ogledal na podzemne železnice in na terase visokih stavb – precej samomorilcev naj bi si v zadnjem trenutku, preden si vzamejo življenje, premislilo, ko so se videli v ogledalu.

3. Novejše oblike odklonskega vedenja mladih na Japonskem

Pod pojmom »novejše oblike odklonskega vedenja« je mišljeno odklonsko vedenje japonskih mladih, ki se je začelo večinoma pojavljati konec osemdesetih let dvajsetega stoletja,

¹⁵ Domoto Akiko: *Japan's »would-be« street children*, Geneva, International Children's Rights Monitor 9/1992/3-4, str. 10–13.

ko je tehnološki in gospodarski vzpon Japonske, potem ko je prehitel vse države na svetu, prišel na mrtvo točko. Najbolj drastično odklonsko vedenje, t.j. skupinski samomori, dogovorjeni prek interneta, pa se pojavlja šele zadnjih nekaj let.

3.1. Hikikomori (prostovoljna popolna izključitev iz družbe)¹⁶

Hikikomori je poseben pojav, ki se je na Japonskem začel v sredini devetdesetih let. Označuje mladoletnike in odrasle, mlajše od 30 let, ki zaradi pritiskov v šoli (ali v službi) in v družini dokončno odpovejo, se zaprejo v lastne sobe ter v njih ostanejo več mesecev ali celo let. V tem obdobju večino časa prespijo, ostanek pa prebijejo na internetu ter ob igranju videoiger, gledanju japonskih risank *anime* in branju stripov *manga*. Na prigovarjanja staršev se odzivajo odklonilno in skrajno nasilno, iz sobe pa se prikažejo le ponoči, ko na skrivaj jemljejo hrano iz družinskega hladilnika. Sčasoma *hikikomoriji* povsem izgubijo stik z resničnostjo ter doživljajo življenje, kot jim ga kažejo stripi, risanke in videoigre, zaradi česar izgubijo socialne veščine in so nesposobni funkcionirati v družbi, četudi bi si to želeli. Izgubijo vse prijatelje in znance ter se odtujijo celo lastni družini. Njihov celotni referenčni okvir jim postane lastna soba, zunaj le-te pa je svet neprijazen in strašen.

Japonski starši deloma sami prispevajo k poglobljanju sindroma *hikikomori*, saj začetni umik otrok sprejemajo. Večina japonskih staršev je prepričanih, da je možno *hikikomori* rešiti v okviru družine ter se ne obračajo na strokovnjake, saj bi to pomenilo izgubo družbenega ugleda. Družina, pri kateri živi *hikikomori*, velja za socialno stigmatizirano, sosedje in znanci pa se ji izogibajo. Starši imajo tudi raje, da je težaven mladostnik pri njih, kot da bi pobegnil od doma in končal v prevzgojni instituciji.

Zato je zdravljenje sindroma *hikikomori* težavno in sorazmerno neučinkovito. Posebej usposobljeni terapevti se lažno predstavljajo kot sorodniki družine in poskušajo doseči, da bi se *hikikomori* znova vključil v družbo. Terapevtski centri prek interneta izvajajo posebne delavnice, v katerih sodelujejo trenutni in bivši anonimni *hikikomoriji*. Najbolj učinkovita metoda zdravljenja, ki si jo žal lahko privoščijo le najbolj premožne družine, pa je pošiljanje *hikikomori* otrok na večletni dopust v južno Italijo, katere sproščeni in lenobni tempo življenja naj bi imel »čudežen« zdravilni učinek.

Po ocenah naj bi na Japonskem obstajalo milijon *hikikomorijev*, vsak deseti mladostnik moškega spola pa naj bi se prostovoljno zaprl v sobo vsaj za nekaj tednov. Povprečna starost *hikikomorija* znaša 26 let, 14% *hikikomori* pa je lahko celo starejših od 35 let. Najbolj kritičen primer, ki so ga pripravili k zdrav-

ljenju, je bil v lastni sobi zaprt kar 19 let. Velika večina *hikikomori* so najstarejši sinovi, nad katerimi družina izvaja najhujši pritisk. V zadnjem času se sindrom širi tudi med dekleti. Njihov delež narašča in sedaj znaša že 23%.¹⁷ Za zdravljenje se odloča zelo majhen odstotek družin, npr. v letu 2003 so svetovalni centri obravnavali zgolj 14.000 primerov.

Razvojno gledano je sindrom *hikikomori* logično nadaljevanje t.i. *otaku* fenomena¹⁸, ki se je začel razraščati v sredini 1980. let. Beseda *otaku* je spoštljiv izraz za hišo, v prenesenem pomenu pa označuje človeka, ki popušča v šoli ali v službi, doma pa ves čas bere *manga* stripe, gleda japonske *anime* risanke in igra (predvsem nasilne) videoigre. Izraz se je uveljavil tudi v širšem pomenu in sicer za človeka, ki se tako strastno predaja svojim domačim hobijem, da zanemarja šolo ali službo ter izgublja socialne veščine. Leta 1989 je zavlada nacionalna »*otaku* panika«, ko so policisti prijeli Tsutoma Miyazakija, obsedenca s pornografskimi risankami *hentai* (v domačem arhivu jih je imel kar 6.000), ki je pod njihovim domnevnim vplivom na grozljiv način umoril in posilil pet deklic, starih 4 in 5 let, ter celo pojedel dele njihovih trupel.¹⁹

Tudi sindrom *hikikomori* lahko privede do (sorazmerno redkih) bizarnih in ekscesnih oblik nasilja. Junija leta 2001 je v Hiroshimi 17-letnik, ki se je psihiatrično zdravil zaradi *hikikomori*, ugrabil avtobus in do smrti zabodel potnika. Na otoku Kyushu se je 15-letni domnevni *hikikomori* pritihotopil v hišo šestčlanske družine in do smrti zabodel tri njene člane. Januarja leta 2002 so policisti iz hiše v Niigati rešili 19-letno dekle, ki jo je njen ugrabitelj, 37-letni *hikikomori*, za deset let zaprl v kletno sobo. Starši *hikikomori* otrok zaradi strahu pred njimi pogosto prespijo v hotelih, dogajajo se umori staršev in napadi nanje, družinsko nasilje je pravilo in ne izjema. Sindrom *hikikomori* tako tvori tudi ogromno temno polje kriminalitete.

Obstaja več bolj ali manj prepričljivih razlag, zakaj se pri japonskih mladih pojavlja tako skrajna oblika socialnega umika.

Nekatere razlage izhajajo iz posebnosti japonske družbe, v kateri imajo otroci največ pravic, z odraščanjem pa se omejitve večajo. Od dobre japonske matere se zahteva odnos *amae* do svojega otroka, kar pomeni, da ga mora čim bolj razvajati.^{20,21} Po drugi strani so v vseh japonskih šolah obvezne uniforme, številne šole pa dijakom predpisujejo dolžino las ter celo obnašanje v

¹⁷ *Le phénomène hikikomori*, dostopno na URL naslovu: <http://antithesis.club.fr/index.htm>.

¹⁸ *Otaku*, from Wikipedia, the free encyclopedia dostopno na URL naslovu: <http://en.wikipedia.org/wiki/Otaku>.

¹⁹ Glej http://en.wikipedia.org/wiki/Tsutomu_Miyazaki.

²⁰ Glej <http://en.wikipedia.org/wiki/Amae>.

²¹ Nomi Takako, Smith Herman W.: *Is Amae the Key to Understanding Japanese Culture*, Electronic Journal of Sociology (2000), ISSN 1198 3655, dostopno na URL naslovu: <http://www.sociology.org/content/vol005.001/smith-nomi.html>.

¹⁶ *Hikikomori*, from Wikipedia, the free encyclopedia dostopno na URL naslovu: <http://en.wikipedia.org/wiki/Hikikomori>

prostem času in na počitnicah. Japonski otroci iz izrazito permissivnega otroštva padejo v totalitarno puberteto. Če to združimo z vsesplošno zahtevo po dobrih ocenah in po uspešnem opravljanju sprejemnega izpita na željeni univerzi (priprave nanj trajajo tudi po več let), je jasno, da določeni posamezniki takšnih pritiskov in omejitev ne zdržijo ter se popolnoma umaknejo iz družbe, pri čemer pogosto postane odnos do družbenih avtoritet, ki jih predstavljata šola in družina, skrajno sovražen.

Zadovoljivo pojasnitev sindroma *hikikomori* (in odklonskega vedenja mladih Japoncev nasploh) daje tudi Mertonova teorija o anomiji²², ki se sicer nanaša na ameriško družbo. Zahteve japonske družbe (kulturni cilji) so jasno opredeljene: dobra izobrazba na elitni univerzi, zaposlitev v okviru sistema *keiretsu*²³, ki zagotavlja visok dohodek ter stanovanjsko in socialno varnost, najdba ustreznega partnerja (ki je delaven, izobražen in prijazen) ter ustvaritev družine. Japonec, ki v tem ne uspe, velja zaradi družbenih pritiskov v lastnih očeh za odpadnika, svoje frustracije pa prenaša na otroke, za katere upa, da bodo uresničili njegove »sanje«. Edino možno institucionalno sredstvo za doseg te ciljev je neprestano učenje, ki naj bi zagotavljalo dobre ocene in sprejem na elitno univerzo. Pri mladoletnikih, ki tega ne zdržijo (so torej nekonformni in neritualni), je prevladujoči odziv beg²⁴, ki je včasih obsegal alkohol in droge ter samomor, danes pa zatekanje v varno zavetje domače sobice in v navidezni neobstoječi svet risank, stripov, videoiger in praznih spletnih pogovorov.

Sloviti japonski pisatelj Murakami Ryu pa navaja še eno zelo tehtno razlago sindroma *hikikomori*. Po njegovem mnenju lahko *hikikomoriji* obstajajo samo zato, ker jim japonska (pre)bogata in tehnološko izjemno razvita družba to omogoča.²⁵ Dohodek

povprečnega japonskega delavca je tolikšen, da lahko zgolj oče brez večjih težav vzdržuje štiričlansko družino, ki ji za preživetje ni treba početi prav ničesar. Visokotehnološki pripomočki za ustvarjanje namišljenih svetov, kot so računalniki, igralne konzole, dvd predvajalniki in podobno so na Japonskem najcenejši na svetu (glede na dohodek), zato si jih lahko privoščijo skoraj vsakdo. Tehnologija je dejansko že izničila potrebo po stikih z zunanjim svetom, saj je mogoče prek interneta nakupovati živila in naročiti dostavo hrane. Murakami primerja *hikikomori* s histerijo evropskih žensk višjega sloja v 19. stoletju, ki jim ni bilo treba početi prav ničesar, saj jim je bilo preživetje ves čas zagotovljeno. Po emancipaciji in množičnem zaposlovanju žensk po I. in II. svetovni vojni so se primeri histerije tako zmanjšali na skoraj zanemarljiv obseg v primerjavi s prejšnjim stanjem. Mlad Japonec si ne bi mogel privoščiti *hikikomori* v petdesetih letih dvajsetega stoletja, saj ga starši ne bi mogli preživljati in bi dobesedno stradal. Tako je po Murakamijevem mnenju *hikikomori* zgolj družbeno pogojena oblika nevroze kot posledice pretiranega gospodarskega in tehnološkega razvoja, ki vodi v odtujitev ljudi, razvrednotenje pristnih medčloveških odnosov med družinskimi člani in med prijatelji v prazne formalne obrazce ter množično obsedenost s kopičenjem ničvrednih visokotehnoloških dobrin.

Kolikor Murakamijeva razlaga drži, *hikikomori* v prihodnosti ne bo omejen zgolj na Japonsko ali v najboljšem primeru zgolj na Vzhodno Azijo. Tehnologija, ki omogoča popoln družbeni umik, je v evropskih državah šele v začetni fazi, prav tako še ni vzpostavljeno zadostno materialno blagostanje, da bi evropski mladostniki nekaj let zaprti v sobah parazitirali na starših. Vendar kopičenje bogastva in visokotehnološki razvoj peljeta prav v to smer, tako da lahko v Evropi in tudi že v Sloveniji naletimo na močne zamatke t.i. subkulture *otaku* (če uporabimo kar japonski izraz), t.j. na mladostnike, ki večino dneva preživijo ob igranju računalniških iger, gledanju intelektualno nezahtevnih filmov, risank in nadaljevanj ter ždenju na internetu, medtem ko so zanje izobraževanje in medčloveški odnosi zgolj nujno zlo, ki ga je treba omejiti na minimum, ki še zadošča za izogibanje družinskimi konfliktom. Japonska izkušnja pa pravi, da se iz dopuščanja *otaku* v dobrem desetletju rodijo prvi *hikikomori*. Bomo videli, ali to drži tudi v zahodnih državah.

3.2. Enjo kosai (prostovoljno prostituiranje srednješolk)²⁶

Enjo kosai dobesedno pomeni »zmenek s pomočjo«. Pod pojmom pomoči se razume tudi finančna pomoč, tako da lahko izraz smiselno prevedemo kot »zmenek proti materialnemu nadomestilu«. Udeleženca takšnega zmenka sta ponavadi japonska srednješolka med 13. in 17. letom starosti, redkeje starejša študentka, in premožen moški, ponavadi poslovnež,

²² Podrobneje Kanduč Zoran: *Kriminološke teorije strukturnega pritisaka*, Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Ljubljana, 50/1999/1, str. 3–11.

²³ Pojem *keiretsu* pomeni ogromne, med seboj (javno!) povezane gospodarske konglomerate s trdno vzpostavljeno skrajno hierarhično, že skoraj fevdalno vodstveno strukturo, ki združujejo industrijo, banke in zavarovalnice ter zaposlitvene agencije v eno samo veliko in zelo močno podjetje. Predmet ugibanj in namigovanj ostaja, v kolikšni meri in kako so v sistemu *keiretsu* vključene politične stranke in delavski sindikati ter celo kriminalno podzemlje. Glej Ferfila, str. 38 in nasl.

²⁴ Druga dva možna odziva sta upor in inovacija. O uporništvu lahko govorimo v primeru tolpe *bosozoku*, kjer je jasno razvidna opredelitev novih kulturnih ciljev in novih institucionalnih sredstev: japonski mladeniči se na motornih kolesih podajajo v temni svet srednjeveških samurajev, dirk in spopadov, ter kot vrednote cenijo moč, spretnost in premagovanje drugih, ne pa podrejanje množici zapovedi. Inovacija bi v kontekstu japonske družbe pomenila goljufanje na izpitih, ki se na Japonskem strogo kaznuje, zato dijaki včasih posegajo po zelo domiselnih visokotehnoloških pripomočkih za izpitne goljufije. Pod inovacijo pa bi lahko uvrstili tudi zlorabo amfetaminov za boljše učenje.

²⁵ Murakami Ryu: *Japan's Lost Generation*, Time Asia dostopno na URL naslovu: http://www.time.com/time/asia/magazine/2000/0501/japan_essaymurakami.html.

²⁶ *Enjo kosai*, from Wikipedia, the free encyclopedia dostopno na URL naslovu: http://en.wikipedia.org/wiki/Enjo_kosai.

starejši od 30 let. Nadomestilo lahko obsega denarno plačilo, počastitev z drago večerjo v prestižni restavraciji ter kupovanje oblačil in predmetov luksuznih zahodnih modnih znamk. »Zmenek« pogosto vključuje tudi spolni odnos ali manj intenzivno obliko telesnega stika (poljubljanje, otipavanje) med udeležencema, zato lahko govorimo o prostovoljni prostituciji.

Enjo kosai postaja na Japonskem zaskrbljujoč trend, zaradi katerega je bila država deležna ostrih mednarodnih kritik, predvsem s strani ZDA.²⁷ Motivi za prostituiranje so pogosto skrajno banalni. Kot najpogostejši motiv se navaja kupovanje oblačil in obutve prestižnih zahodnih modnih znamk ter kupovanje originalnih cedejev japonskih pop zvezdnikov.²⁸

Šolarke veljajo med japonskimi poslovneži za dragocen fetiš, ki so ga pripravljene drago plačati. Običajna tarifa za dve uri družbe z japonsko mladoletnico znaša 50.000 do 60.000 jenov (80.000 do 100.000 SIT), medtem ko znaša cena za razdevičenje mladoletnice celo 1.000.000 jenov (1.650.000 SIT). Bolj premožni poslovneži lahko mladoletnico vzdržujejo kot plačano ljubico.

Poslovneži pridejo do srednješolk prek *terekrabu*, t.j. posebnih telefonskih klubov za vzpostavljanje stikov, ki jih oglašujejo celo plakati na podzemnih železnicah. Dekleta, ki se udeležujejo pogovorov *terekrabu*, so oproščene plačila impulzov, kar še olajšuje padec v prostitucijo.

Raziskave tokijskih mestnih oblasti 1996. leta, ki so zajele 110 srednjih šol, so prišle do alarmantnih podatkov, da je kar 4% šolarik vsaj enkrat v življenju poskusilo *enjo kosai*. Že leta 1995 je japonska policija aretirala 5.841 srednješolk, ki so se prostovoljno prostituirale. Njihovo število vztrajno narašča, tako da japonski mediji ocenjujejo, da se samo v Tokiu redno prostituira 10.000 šolarik.²⁹ Japonska vlada se je na tovrstne razmere odzvala z novim zakonom, ki strogo prepoveduje plačani spolni odnos z osebami, mlajšimi od 18 let, vendar policija prime zelo malo deklet in klientov, saj na nobeni strani ni interesa za prijavo.

Zdi se, da tovrsten razmah prostovoljne mladostniške prostitucije v zahodnih državah zaenkrat še preprečujejo ostanki

krščanskih vrednot³⁰ in družbena zavržnost pedofilije, na katero že mejijo odnosi z mladoletnicami, starimi 14 in 15 let³¹.

Za pojasnitev japonskih razmer je treba opozoriti, da šinto, temeljna japonska veroizpoved, ne pozna manihejske delitve na Dobro in Zlo, ki je tipična za judovstvo, islam in krščanstvo. Spolnost se zato v japonski kulturi pojmuje kot naravno dejstvo, ki nima značaja greha ali nečistosti.³² Vendar pa je treba dodati, da delitev na Dobro in Zlo poznata konfucianizem in budizem, ki prav tako pomembno vplivata na moralne poglede v japonski družbi. Zato se moramo pri razlagi pojava *enjo kosai* izogibati posplošenim razlagam, ki izhajajo zgolj iz šinta.

Šintoistično pojmovanje spolnosti je zgodovinsko po eni strani privedlo do manjšega števila spolnih frustracij, bolj sproščene medspolnih stikov (med pripadniki nižjih kast) in velikega družbenega sočutja do »grešnikov«³³ ter po drugi strani do najbolj nenavadnih načinov težitve spolnih nagonov, med katerimi v japonski zgodovini izstopa predvsem družbena sprejemljivost spolnih zlorab otrok.

Vpeljava zahodnih pojmovanj, ki bodisi pod vplivom krščanstva v spolnosti vidijo družbeno odklonsko vedenje bodisi pod vplivom liberalnega ateizma sredstvo samopotrjevanja, je imela sorazmerno škodljive posledice. Zaradi prvega je spolnost na Japonskem postala tabu, o katerem se ne govori (vendar se še vedno ne pojmuje kot nečista) in sodi v strogo zasebni svet vsakega posameznika. Zahodna pojmovanja, ki v spolnosti vidijo sredstvo samopotrjevanja, pa pomenijo še dodatni strukturni pritisk na mlade Japonce, ki večino časa preživijo

³⁰ Napak bi bilo misliti, da zgolj krščanstvo, islam in judovstvo kot glavne vrline žensk poudarjajo nedolžnost, čistost in zvestobo. Še daleč bolj dosledno so na tem vztrajale t.i. *družbe časti* (ang. *honor based societies*, npr. stari Nordijci, nomadska plemena, vojaške družbe), ki so čistost žensk postavljale celo pred njihovo življenje. Tako v takšnih družbah niso redki primeri, ko so ženske storile samomor, da bi se izognile posilstvu, kar v krščanstvu seveda ni dopustno. Podrobneje glej Miller William Ian: *The Mystery of Courage*, Harvard University Press, Cambridge Massachusetts 2002, str. 232 in nasl. (poglavje *Courage and Chastity*).

³¹ Tovrstni odnosi se na Japonskem ne pojmujejo moralno zavržno, zato tudi niso redki njihovi opisi v japonski književnosti. Tako Kawabata Yasunari, dobitnik Nobelove nagrade za literaturo, v svojem slavnem romanu *Lepota in žalost* (*Utsukushisa to kanashimi to*) opisuje spodletelo razmerje med 15-letnim dekletom in 30-letnim poročenim moškim, ki udeleženca zaznamuje za vse življenje.

³² Obširneje glej Hatano Yoshiro, Shimazaki Tsuguo: *Sexuality in Japan*, v: *The International Encyclopedia of Sexuality*, dostopno na URL naslovu: <http://www2.hu-berlin.de/sexology/IES/japan.html>.

³³ Tako v japonski zgodovini nezakonske matere samohranilke z enim ali celo več otroki nikoli niso bile družbeno stigmatizirane, temveč so jim ljudje pogosto pomagali in jih v stiski celo vzeli pod streho, kar je povsem nasprotno kot v evropski krščanski kulturi, ki je takšna »padla dekleta« družbeno izločila, njihove otroke pa javno zaznamovala s smešnimi imeni (Pankracij, Bonifacij, Krumpacij, itd). Glej *ibidem*.

²⁷ Glej *U.S. criticises Japan for teen prostitution*, Japan Today, 30 March 2002

dostopno na URL naslovu: <http://www.japantoday.com/e/?content=news&id=204405>

²⁸ Glej Nguyet Thu Nguyen: *Prostitution in Japan: A Young Body Worth a Profit*, dostopno na URL naslovu: <http://www.iastate.edu/crhetoric/105H17/nguyen/cof.html>.

²⁹ Smyth Jamie: *Enjo kosai: Teen Prostitution, a Reflection of Society's Ills*, Tokyo Weekender, 4 September 1998, dostopno na URL naslovu: <http://www.weekender.co.jp/LatestEdition/980904/oped.html>.

ob učenju ali v službi ter si zato zelo težko najdejo spolne partnerje. Pogosto v tej smeri posredujejo njihovi starši z meddržinskimi dogovori, tako da je na Japonskem še vedno približno ena tretjina zakonskih zvez dogovorjena.

Zaradi takšnih nasprotujočih si pojmovanj se zdi, da japonske srednješolke, ki se prostituirajo, izkoriščajo donosno »tržno luknjo«. Izguba devištva in prodajanje telesa proti znatnemu finančnemu nadomestilu v kontekstu japonske kulture ne pomeni nobene sramote ali moralnega ožigosanja, medtem ko premožni poslovneži lahko hitro in enostavno pridejo do spolne samopotrditve, prav tako brez strahu pred družbenim obsojanjem.³⁴ Po raziskavah precej srednješolk dojema dohodek iz prostitucije kot večjo žepnino ali kot dohodek iz običajnega popoldanskega dela (kot ga v Sloveniji opravljajo srednješolci prek študentskih servisov).

Večina člankov na temo *enjo kosai* opozarja na trend, po katerem prostituiranje postaja nujnost za mlado dekle, ki želi ohraniti videz (»imidž«), kot ji ga narekujejo v elektronski družbi povsod prisotni mediji. Dekle, ki želi biti priljubljena in veljati za uspešno, mora izgledati kot filmski zvezniki in pop pevc, zato se mora oblačiti po zadnji modi, pa še to v oblačila najdražjih blagovnih znamk. Ker slednjih ni mogoče kupiti z žepnino staršev in z dohodkom, ki ga srednješolka lahko zasluži z običajnim popoldanskim delom, kot so pomoč v trgovini, strežba v lokalu ali varstvo otrok, se prostitucija ponuja kot najbolj logična »zaposlitev«.

Zaradi že navedenih kulturnih razlogov se verjetno ni bati, da bi se prostovoljna prostitucija srednješolk razširila tudi v Evropi. Potrošniško »pranje možganov« s strani medijev še ni doseglo tolikšne množičnosti kot na Japonskem, drage blagovne znamke pa so, razen v tranzicijskih državah bivšega vzhodnega bloka, tipične za vrednostni sistem nižjih slojev, predvsem zaradi svoje relativne nedosegljivosti. Po drugi strani obstajajo sorazmerno dobre možnosti za »razcvet« prostovoljne prostitucije med študentsko populacijo, katere finančne potrebe se v sodobni zahodni družbi že skoraj eksponentno večajo: spodobno stanovanje, dober avtomobil, (vedno dražji) bencin, smučarska oprema in drage zimske počitnice, prestižne poletne počitnice, (po možnosti prenosni) računalnik, lepo oblikovan mobilni telefon in računi zanj, hitri internet, digitalni fotoaparati, izdatki za večerno in nočno družabno življenje, kino, koncerte, revije in še lahko naštevamo. Ob medijskem bombardiranju z nujnostjo osamosvajanja (ki ga lahko zagotovi le sorazmerno visok lasten dohodek) ter s privlačnostjo samskega življenja

³⁴ Razmere so precej drugačne v Južni Koreji, kjer prevladujoči budizem in manjšinska katoliška veroizpoved narekujeta bolj stroge moralne standarde. Trend, ki preži tudi na korejske šolarke, je uspešno načel kontroverzni režiser Kim Ki-Duk s filmom *Samaritanka* (*Samarita*), v katerem oče 15-letne šolarke–prostitutke na brutalen način pobija njene stranke.

se lahko prostovoljna prostitucija izkaže kot eden izmed redkih načinov »študentske zaposlitve«, ki je zmožen zagotavljati zadostna finančna sredstva za vse našeto.

3.3. Skupinski samomori, dogovorjeni prek interneta³⁵

Japonska samomorilska subkultura na internetu je ena izmed najbolj temačnih subkultur na svetu. Kljub protiukrepom in prepovedim na Japonskem cvetijo samomorilski forumi in spletne klepetalnice, prek katerih se mladi, ki ne zdržijo družbenih pritiskov, dogovarjajo za izvedbo skupinskih samomorov. Vsak mesec na Japonskem stori skupinske samomore povprečno 15 mladostnikov, vendar ta številka vztrajno narašča. Npr. marca leta 2005 je storilo skupinski samomor 6 mladostnikov v Saitami, 7 mladostnikov v Kanagawi in 4 mladostniki na otoku Hokkaido. Skupinski samomor z največjim številom ljudi zaenkrat obsega 9 mladostnikov.³⁶ Najbolj priljubljen način samomora je zastrupitev z ogljikovim monoksidom v večjem avtomobilu ali v sobi s kaminom, ki mu samomorilci zamašijo dimnik ter položijo na ogenj kose premoaga.

Tako kot delež mladostnikov med samomorilci narašča, prav tako narašča tudi število spletnih strani, na katerih se mladi natančno dogovarjajo za izvedbo samomorov. Strani, ki jih policija najde in prepove, nadomestijo nove, težave pri odkrivanju pa povzročajo vzpostavitev samomorilskega žargona, ki ga razumejo zgolj člani subkulture. Tako je nekaj časa izraz »iti na avtobus« pomenil »storiti samomor«.

Za tovrstna dejanja naj bi bilo potrebno iskati razlago predvsem v kulturnih posebnostih japonske družbe. Študije pa kažejo tudi, da je k širjenju skupinskih samomorov prispevala slaba gospodarska situacija (za Japonsko!), zaradi katere je zaposlovanje mladih znatno upadlo.

V letu 2003 je samomor storilo 34.000 Japoncev, 7% več kot prejšnje leto.³⁷ Zaradi samurajskega izročila se samomora na Japonskem še vedno drži častna podoba.

Tu je treba opozoriti, da v zahodnem svetu obstaja veliko napačnih klišejskih predstav o tem, da so Japonci zelo samomo-

³⁵ Huus Kari: *Japan's chilling Internet suicide pacts*, MSNBC News dostopno na URL naslovu: <http://www.msnbc.com/news/922190.asp?vts=061020031440&cpl=1>.

³⁶ Caruso Kevin: *Nine Dead in 'Internet Suicide' in Japan*, 12 October 2004, dostopno na URL naslovu: <http://www.preventsuicidenow.com/internet-suicide-in-japan.html>

³⁷ To v relativnih številkah znaša 26 samomorov na 100.000 prebivalcev, kar je še vedno manj kot v Sloveniji, na Madžarskem in v Rusiji, kjer stori samomor približno 30 ljudi na 100.000 prebivalcev. Glej Goerzen Matt: *Suicide: Japan's Growing Nightmare*, dostopno na URL naslovu: <http://www.theforeigner-japan.com/archives/200304/news.htm>.

rilen narod s tisočletno samomorilsko tradicijo. K tem klišejem so prispevali predvsem zahodno nerazumevanje samurajskega obrednega samomora *seppuku* (harakiri) in že skoraj legendarni japonski samomorilski piloti *kamikazé* med II. svetovno vojno (obstajali pa so tudi samomorilski upravljalci eksplozivnih torpedov *kaiten*, za katere ve zunaj Japonske le malokdo). Med japonskimi samomorilskimi klišeji velja omeniti tudi samomore managerjev, ki še zdaleč niso posebnost Japonske, temveč so pogosti tudi v Evropi in ZDA. Japonski jezik, ki je besedno izjemno bogat, pozna posebne izraze za posamezne vrste samomoro, kot so *shinjū*, *jōshi*, *oyako shinjū*³⁸ in podobni, iz česar spet izhaja nerazumevanje in klišejsko posploševanje na Zahodu. Po drugi strani pa naj pripomnim, da se motiv samomora sorazmerno pogosto pojavlja v japonski kinematografiji, ki je običajno prvi in edini stik Zahodnjakov z japonsko kulturo, zato so naštetje napačne predstave do neke mere logične.

Zahodnjake, ki prebirajo ali si na filmu ogledujejo zgodbe iz japonske zgodovine, pogosto prevzame krutost samomorov *seppuku*, zaradi česar povsem zanemarijo ozadje. Dejstvo je, da se je samomor *seppuku* v večini izvajal kot časten način izvrševanja smrtnih kazni³⁹, tako da ga lahko še najbolje primerjamo s Sokratovo trobeliko.

Navajanje kulturnih posebnosti japonske družbe se je torej izkazalo kot nezadostno, da bi prepričljivo razložilo skupinske samomore mladih Japoncev. Zato je treba tudi glede Japonske pritrditi spoznanjem psihiatrije in psihopatologije, da je vsak samomor enkraten in se je nujno izogibati vsem pretiranim posploševanjem. To še toliko bolj velja za skupinske samomore, pri katerih je treba natančno preučiti okoliščine vsakega primera in šele nato sklepati, zakaj se je zgodil takšen dogodek.

Tako lahko z gotovostjo zaključimo edino to, da bo čas pokazal, ali gre pri skupinskih samomori mladih zgolj za tematično

³⁸ *Shinjū* je splošni izraz, ki označuje skupni samomor dveh ali večih oseb. *Shinjū* delimo na 2 kategoriji: *jōshi*, ki pomeni skupni samomor ljubimcev, ki zaradi institucionalnih preprek ne moreta biti skupaj (Romeo in Julija v evropski kulturi), pri čemer s samomorom dokazeta pristnost svoje ljubezni, ter *oyako shinjū*, ki označuje skupni samomor starša in otroka (otroka najprej umori eden od staršev, ki nato ubije še sebe). *Oyako shinjū* delimo še na 3 podrejene kategorije, in sicer: *bōsi shinjū*, ki pomeni samomor matere in otroka, *fushi shinjū*, ki pomeni samomor očeta in otroka, ter *ikka shinjū*, ki pomeni samomor cele družine. Bogata japonska »samomorilska terminologija« pa nas nikakor ne sme navajati na sklep, da so takšni pojavi na Japonskem pogosti, saj raziskave suicidologov kažejo, da na Japonskem obstaja približno enak delež samomorov, pri katerih starši najprej ubijejo otroke, kot v Veliki Britaniji (okoli 3% vseh storjenih samomorov). Podrobneje glej: <http://www.answers.com/topic/japanese-funeral> (splošne informacije); in Berger Douglas, Takahashi Yoshitomo: *Cultural Dynamics and the Unconscious in Suicide in Japan*, dostopno na URL naslovu: <http://www.japanpsychiatrist.com/Abstracts/Shinju.html> (podroben pregled).

³⁹ Te tematike se pronicljivo loteva film *Tasogare Seibei* iz leta 2002, ki ga je režiral Yamada Yōji.

japonsko posebnost ali za napoved prihodnje svetovne subkulture.

4. Sklep – Evropa (in z njo vred Slovenija?) po japonski poti?

Na prvi pogled se zdi primerjava med Japonsko in Slovenijo neumestna. Vendar to drži zgolj, če primerjamo Slovenijo s celotno Japonsko. Če pa primerjamo Slovenijo s katero izmed manj razvitih japonskih prefektur, ki imajo podoben površinski obseg in le nekoliko večje število prebivalcev, lahko naletimo na presenetljive podobnosti.

Tudi Slovenija ima zelo nizke kriminalitetne stopnje, zaradi katerih velja za varno državo. Tudi Slovenija ima visoko stopnjo samomorilnosti. Povprečna japonska družina ima 1,3 otroka, povprečna slovenska družina 1,2 otroka. Kot Japonska je tudi Slovenija etnično zelo homogena dežela. In še lahko naštevamo.

Enako kot Japonska se Slovenija (neuspešno) spopada s strmo naraščajočimi cenami nepremičnin (predvsem v Ljubljani in na Obali), zaradi katerih so mladi generaciji že najemniška stanovanja težko dostopna, lastniška pa si lahko privoščijo zgolj redki srečneži. Posledica tovrstne stanovanjske »politike« je počasno osamosvajanje mladih od ekonomsko preskrbljenih staršev, kar lahko povzroča hude medgeneracijske konflikte ter obupavanje nad prihodnostjo, ki sčasoma privede do umika pred resničnostjo – bodisi v popivanje in v prazno zabavanje (»žuranje«), v uživanje drog, v nekajurno dnevno posedanje pred televizijo, v neprestano gledanje pornografskih filmov pa tudi v igranje računalniških iger.

Nadalje se tudi Slovenija ponaša s kakovostnim in zahtevnim izobraževalnim sistemom, ki ima zelo stresne učinke na mladostnike. Predvideni eksterni izpiti vsaka tri leta v devetletni osnovni šoli, matura in (nesmiselni) boj za čim boljše povprečje na fakultetah ob hkratnem poudarjanju izobrazbe kot edine poti do materialnega in socialnega blagostanja ter dela kot edinega načina etične samoizpolnitve (povsem enako kot na Japonskem!) so zagotovo hudi strukturni pritiski na mlado generacijo. Ob tem se uvaja še evropski delovni čas, ki delavcem od »devetih do petih« odvzame večino dneva (in naravne svetlobe!) ter življenjske energije, zaradi česar postane, kar dokazuje japonska izkušnja, ukvarjanje z otroki nepotreben luksuz. Mladim zadostuje vzporedni svet interneta, televizije in videoiger.

Prav tako v Sloveniji ni neznan pojav prostituiranja študentk zaradi kupovanja luksuznih izdelkov in vzdrževanja visokega stanovanjskega statusa, o čemer je že poročala revija *Mladina*. Lahko se zgodi, da bo prostituiranje gimnazijk zaradi »kupovanja Gucci čevljev«, kot pripoveduje japonska grenka šala, zgolj naslednja faza »liberalizacije trga«.

Namen tega prispevka je bil pokazati, kakšni odkloni lahko nastanejo v družbi, ki se je zaradi tehnološkega napredka odločila žrtvovati tradicionalne vrednote družbenega in družinskega sožitja ter visoke etične standarde svojih vodilnih slojev. Rezultat takšne žrtve je družba, živeča v grdih in neživljenjskih velemestih, v kateri so glavne vrednote materialne dobrine in spolna potešitev, družba, v kateri je življenje za marsikaterega razmišljujočega človeka slabše od smrti. Tako nas ne smejo presenečati vzpon subkulture umika, subkulture prostituiranja in subkulture smrti na Japonskem.

Samo na Japonskem? Mnenja o tem so deljena. Tipično japonski pojavi, kot so *hikikomori*, *enjo kosai* in skupinski samomori, dogovorjeni prek interneta, se širijo v Južno Korejo, na Tajvan in v Hongkong, težko se jim upira celo Ljudska republika Kitajska, ki ji je uspelo zamejiti vsaj vsesplošno seksualnost (med drugim tudi z vztrajanjem na smrtni kazni za razpečevalce pornografije). Medtem ko newyorški policisti opozarjajo, da so se tudi ameriške srednješolke pripravljene prostituirati za luksuzne izdelke, se v zahodni Evropi pojavljajo fobije pred šolo, katerih simptomi so nenavadno podobni *hikikomori* sindromu, ki naj bi bil omejen samo na Japonsko (oziroma po novem na Vzhodno Azijo).

Nam torej Japonska kaže pot v prihodnost?

Viri in literatura

1. Članki in monografije:

1. Alabisa Alida: *I Samurai*. Newton & Compton Editori, Roma 2003.
1. Berger Douglas, Takahashi Yoshitomo: **Cultural Dynamics and the Unconscious in Suicide in Japan**. , <http://www.japanpsychiatrist.com/Abstracts/Shinju.html>.
2. Domoto Akiko: Japan's »would-be« street children, Geneva, **International Children's Rights Monitor** 9/1992/3-4, str. 10–13.
3. Ellis Thomas, Hamai Koichi: The current crime and criminal justice in Japan: From re-integrative shaming society to one of the punitive nations, Paper presented at the 14th World Congress of Criminology, Philadelphia 2005.
4. Ferfila Bogomil: **Organizirani kriminal na Japonskem**. Visoka policijsko-varnostna šola, Ljubljana 2000.
5. Hamai Kochi: Is Japan still the safest country in the world?, Paris, **Annales internationales de criminologie** 40/2002/1–2, str. 129–137.
6. Hatano Yoshiro, Shimazaki Tsuguo: Sexuality in Japan, v: **The International Encyclopedia of Sexuality**. Dostopno na URL naslovu: <http://www2.hu-berlin.de/sexology/IES/japan.html>.
7. Kanduč Zoran: Kriminološke teorije strukturnega pritiska, **Revija za kriminalistiko in kriminologijo**, Ljubljana, 50/1999/1, str. 3–11.
8. Kersten Joachim: Street youths, bosozoku, and yakuza: subculture formation and societal reactions in Japan, New York, **Crime and Delinquency** 39/1993/3, str. 277–295.
9. Komiyu Nobuo: A cultural study of the low crime rate in Japan, London, **The British Journal of Criminology** 39/1999/3, str. 369–390.
10. Miller William Ian: **The Mystery of Courage**, Harvard University Press, Cambridge Massachusetts 2002.
11. Nomi Takako, Smith Herman W.: Is Amae the Key to Understanding Japanese Culture, **Electronic Journal of Sociology** (2000). Dostopno na URL naslovu: <http://www.sociology.org/content/vol005.001/smith-nomi.html>.
12. Tokuno Hideo: Juvenile Delinquency in Japan, Saint-Cloud, **International Criminal Police Review**, 43/1988/412, str. 2–5.
13. Tokuoka Hideo, Cohen Albert K.: Japanese Society and Delinquency, Wichita, **International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice** 11/1987/1, str. 13–22.
14. Vaughn Michael S. et al.: Drug abuse and anti-drug policy in Japan, London, **The British Journal of Criminology** 35/1995/4, str. 491–524.
15. Yokoyama Minory: Analysis of prostitution in Japan, Wichita, **International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice** 19/1995/1–2, str. 47–60.

2. Statistični podatki:

1. **Hanzai Hakusho 2003** (Japanese White Paper on Crime). <http://www.fpcj.jp/e/mres/publication/ff/pdf/24.pdf>
2. Bureau of Justice Statistics Homepage (domača stran Statističnega urada Ministrstva za pravosodje ZDA). <http://www.ojp.usdoj.gov/bjs/>
3. **GNI per capita 2003**, Atlas method and PPP. <http://www.worldbank.org/data/databytopic/GNIPC.pdf>
4. **Human development index**. http://hdr.undp.org/docs/statistics/indices/hdi_2004.pdf

3. Članki in podatki na internetu:

- 3.1. *Kriminalitetne stopnje na Japonskem*. <http://answers.google.com/answers/threadview?id=3231>
1. **How Japan Gets a Low Crime Rate**. http://www.totse.com/en/politics/the_world_beyond_the_usa/japsafe.html
- 3.2. *Hikikomori*
 1. **Hikikomori**, from Wikipedia, the free encyclopedia.: <http://en.wikipedia.org/wiki/Hikikomori>
 2. **Hikikomori: Homicidal Teens of Japan**. <http://www.wdog.com/rider/writings/hikikomori.htm>
 3. Larimer Tim: **Staying In and Tuning Out, Time Asia**. <http://www.time.com/time/asia/features/ontheroad/japan.otaku.html>
 4. Le phénomène hikikomori. <http://antithesis.club.fr/index.htm>
 5. Murakami Ryu: **Japan's Lost Generation, Time Asia**. http://www.time.com/time/asia/magazine/2000/0501/japan.essaymura_kami.html
 6. Otaku, from Wikipedia, the free encyclopedia. <http://en.wikipedia.org/wiki/Otaku>
 7. Rees Phil: Japan: **The Missing Million**, BBC News World Edition, 20 October 2002. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/correspondent/2334893.stm>
 8. Rees Phil: **Hikikomori Violence**, BBC News World Edition, 18 October 2002. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/correspondent/2336883.stm>
 9. Ryall Julian: **Japan's Secret Epidemic**, Al-Jazeera English, 31 May 2004. <http://english.aljazeera.net/NR/exeres/3E9B1ACD-FD6A-4BBC-BD2B-CCE61C451113.htm>

10. Ryall Julian: **Japan's Lost Generation of Bedroom Hermits**, Scotland on Sunday, 3 August 2003. <http://scotlandonsunday.scotsman.com/international.cfm?id=837952003>
8. Survey disputes 'enjo kosai' hype, **Asahi Shinbun**, 24 April 1998. <http://www.ishipress.com/enjoko-2.htm>

3.3. Enjo kosai

1. **Bailey James**: Japan's teenaged prostitutes: coerced or upwardly mobile? <http://www.ageofconsent.com/comments/numberfour-teen.htm>
2. **Connell Ryan**: Street-savvy schoolgirls peddling sex and socks for big bucks, **Mainichi Daily News**, 15 May 2002. <http://mdn.mainichi.co.jp/waiwai/0205/020515pro.html>
3. **Einar Jan**: Young, beautiful and innocent – Prostitution Japanese style, 1997. <http://www.janhoo.com/afs/articles.htm>
4. Enjo kosai, from Wikipedia, the free encyclopedia. http://en.wikipedia.org/wiki/Enjo_kosai
5. **Liddy Jennifer**: Name Brands Beauties for Sale, Society, 14 March 2002. <http://www.freezerbox.com/archive/article.asp?id=188>
6. **Nguyet Thu Nguyen**: Prostitution in Japan: A Young Body Worth a Profit. <http://www.iastate.edu/crhetic/105H17/nguyen/cof.html>
7. **Smyth Jamie**: Enjo kosai: Teen Prostitution, a Reflection of Society's Ills, **Tokyo Weekender**, 4 September 1998. <http://www.weekender.co.jp/LatestEdition/980904/oped.html>

9. U.S. criticises Japan for teen prostitution, **Japan Today**, 30 March 2002. <http://www.japantoday.com/e/?content=news&id=204405>

3.4. Skupinski samomori, dogovorjeni prek interneta

1. **Caruso Kevin**: **Nine Dead in 'Internet Suicide' in Japan**, 12 October 2004. <http://www.preventsuicidenow.com/internet-suicide-in-japan.html>
2. **Goerzen Matt**: **Suicide: Japan's Growing Nightmare**. <http://www.theforeigner-japan.com/archives/200304/news.htm> (članek o samomori na Japonskem)
3. **Harding Andrew**: Internet suicide pacts lead to 30 deaths in Japan, **BBC**, 4 February 2005. <http://www.abc.net.au/7.30/content/2005/s1297105.htm>
4. **Harding Andrew**: **Japan's internet 'suicide clubs'**, **BBC News World Edition**, 7 December 2004. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/newsnight/4071805.stm>
5. **Huus Kari**: **Japan's chilling Internet suicide pacts**, **MSNBC News**. <http://www.msnbc.com/news/922190.asp?vis=061020031440&cp1=1>
6. **Kakuchi Suvendrini**: Japan: Internet becomes a deadly link, **Asia Times**, 13 September 2003. <http://www.atimes.com/atimes/Japan/EI13Dh01.html>

Deviant behaviour of young people in Japan – a cultural peculiarity or forecast of the future

Jurij Novak, Faculty of Law Graduate and Student of Asian languages at the Department of African and Asian Studies at the Faculty of Arts in Ljubljana

In the eighties of the past century, Japan was a country with record economic growth and technological development about which only the most developed countries of the European Union can dream. In spite of a crisis in the nineties, Japan is still considered to be one of the richest countries in the world; in criminological terms, it is characterized by an exceptionally low crime rate and considered as a sort of »oasis of safety« among post-industrial countries. However, contrary to these appearances, there is an emergence of more and more unusual forms of deviant behaviour among young people, if we use a broader definition of juvenile delinquency, which encompasses in addition to criminal offences and misdemeanours also types of conduct which are harmful to oneself and to others in the family and in the public.

Among the most mass forms of deviant behaviour of young Japanese is the **hikikomori** syndrome, which means complete voluntary exclusion from society, and **enjo kosai**, denoting the voluntary prostitution of secondary school girls. A trend which is also causing much concern but does not have a mass character, is the **group suicide of young people, agreed upon through the internet** communication.

The hikikomori syndrome is present among Japan students and young adults who have completely failed in school or at job and shut themselves in their rooms for entire days playing videogames, looking at cartoons, participating in internet chats and sleeping all the remaining time until they lose all their social skills and – similar to inmates – are no longer capable of reintegrating themselves into society. The phenomenonjo kosai refers to Japan secondary school girls, who date older men for money and offer them sexual services. The principal reasons for such conduct are extreme materialism and a lack of moral principles in the young generation. Group suicides of young people agreed through the internet have not so far been sufficiently explained.

The question is whether such forms of deviant behaviour of the young represent a cultural peculiarity of Japan or whether they will erode every society that achieves such economic and technological development.

Key words: deviant behaviour, teens, social pathology, exclusion from society, prostitution, group suicide, Japan

UDC: 316.624-053.6(520)